

General-potpukovnik
JOVO NINKOVIĆ

Opšte i vojnotehnološke karakteristike završnih operacija Jugoslovenske armije

S obzirom na to da su na naučnom skupu* završne operacije Jugoslovenske armije razmatrane sa različitih stanovišta i uz korišćenje različitih metodoloških prilaza, u ovom radu nastojaću da istaknem neke njihove suštinske strukturno-sadržajne, organizaciono-planske i tehnološke karakteristike sa težištem na onim njihovim svojstvima koja ih čine originalnim i po kojima se one razlikuju od operacija drugih armija koje su u to vreme izvođene na ostalim evropskim ratištima.

Budući da je na ograničenom prostoru nemoguće da se šire i temeljitije razmotre sva relevantna saznanja i stečena iskustva, pokušaću da sa nekoliko svakako nedovoljno obrazloženih teza istaknem ono što po mojoj oceni, kad se radi o identifikovanju i valorizaciji opštih karakteristika i suštinskih vojnotehnoloških svojstava završnih operacija, ima poseban značaj, pogotovo ako se njihova analiza vrši metodom upoređivanja sa operacijama drugih armija i operacija koje je NOVJ izvodila u ranijim periodima narodnooslobodilačkog rata.

U ovom radu težišno se razmatraju četiri pitanja: (1) opšte karakteristike završnih operacija, (2) zamah (razmere) završnih operacija, (3) operativno grupisanje i upotreba snaga i (4) način izvođenja završnih operacija.

* Naučni skup na temu: »Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije« održan je 23. i 24. aprila o. g. u Beogradu.

Na strukturu, sadržaj, razmere, metod izvođenja i druge karakteristike završnih operacija uticalo je više značajnih činilaca.

1) Strategijski raspored ukupnih snaga pred početak ofanzive (od ukupno 49 divizija koje su se angažovale u završnim operacijama 33 je bilo na frontu, a 16 u pozadini neprijatelja) bio je upravo onaj činilac koji je u najvećoj meri opredelio ne samo razmere i strukturu već i sve druge suštinske karakteristike tih operacija.

2) Opšta zamisao i plan Generalštaba Jugoslovenske armije za izvođenje strategijske ofanzive, a posebno cilj, strategijsko-operativni manevar i zadaci pojedinih armija na frontu i korpusa u pozadini neprijatelja bio je takođe jedan od bitnih činilaca koji je opredeljavao ne samo broj, prostorno-vremenske determinante i značaj planiranih operacija, već i njihove strukturno-sadržajne, organizacijsko-planske i druge karakteristike.

3) Prirodno-geografske, urbane i druge karakteristike operacijske zone, a posebno bitne prostorne i operativno-strategijske karakteristike osnovnih operacijskih pravaca (podravski, sremsko-slavonski, posavski i ličko-primorski) na kojima su dejstvovalе pojedine armije takođe su bitno uticale na broj, razmere, način izvođenja i druge karakteristike završnih operacija.

4) Jačina i grupisanje snaga neprijatelja, a posebno način organizovanja i izvođenja odbrane na osnovnim operacijskim pravcima je činilac od bitnog uticaja na karakter pojedinih operacija. U tom smislu, posebno treba istaći da su se uslovi u međurečju Drave i Save značajno razlikovali od uslova na delu strategijskog fronta od Save do mora.

5) Od posebnog je značaja činjenica da su divizije u sastavu armija i korpusa, koje su bile osnovni nosioci borbenih dejstava, bile tipične pešadijske jedinice (praktično bez motorizacije) sa relativno niskim stepenom operativne pokretljivosti, a da svega dve tenkovske brigade nisu mogle nadomestiti taj nedostatak što se naročito osetilo u drugoj i trećoj fazi strategijske ofanzive, tj. u fazi gonjenja i strategijskog okruženja neprijateljevih snaga.

Svi navedeni a i drugi uslovi i činioci, posmatrani zasebno i u najtešnjoj međusobnoj povezanosti i zavisnosti, bitno su opredelivali karakter završnih operacija i nametali potrebu traženja i primenjivanja originalnih i specifičnih rešenja u njihovoj pripremi i izvođenju u svim fazama izvođenja strategijske ofanzive Jugoslovenske armije.

1. Opšte karakteristike završnih operacija

Polazeći od nekih opštih teorijskih kriterijuma za vrednovanje, klasifikaciju i sistematizaciju operacija kao oblika organizovanja i izvođenja ratnih dejstava, s jedne, i od već datih istoriografskih i doktrinarnih ocena završnih operacija Jugoslovenske armije, s druge strane, moguće je metodom njihove analize identifikovati, teorijski uopštiti i sistematizovati njihova najvažnija opšta svojstva i utvrditi njihovo mesto i značaj u teorijskom sistemu ratne veštine.

U tom smislu, kao posebno značajno, može se istaći sledeće:

prvo — posmatrane sa stanovišta osnovnog nosioca borbenih dejstava i uloge pojedinih vidova i rodova oružanih snaga u njihovom izvođenju, završne operacije Jugoslovenske armije mogu se kvalifikovati kao tipične kopnene operacije u kojima je pešadija (divizije u sastavu armija i korpusa) bila ne samo neuporedivo najrazvijeniji rod vojske već i odlučujući činilac u ostvarivanju kako strategijske zamisli i plana Generalštaba za izvođenje strategijske ofanzive tako i planova i zamisli svake konkretne operacije, bez obzira što je naročito u nekim operacijama vazduhoplovna i artiljerijska podrška bila veoma značajna.

Ratno vazduhoplovstvo koje je imala Jugoslovenska armija prvi put u toku NOR-a imalo je prevlast u vazdušnom prostoru, što je, takođe, bilo od velikog značaja, pogotovo kad se radi o obezbeđenju slobode kretanja i manevra snaga u svim prostornim i vremenskim uslovima.

Snage Ratne mornarice na severnom Jadranu dale su takođe veliki doprinos u ostvarivanju planova i zamisli operacija Četvrte armije, naročito u toku dejstava za oslobođenje pojedinih otoka i Istre;

drugo — budući da su završne operacije izvođene u okviru strategijske ofanzive za konačno oslobođenje zemlje, one su po svom osnovnom obeležju u najvećem broju bile napadne. Kao odbrambena praktično bi se mogla označiti samo operacija Devetog korpusa u Slovenačkom primorju, s obzirom na to da su sva ostala odbrambena dejstva ipak bila sporadična i, najčešće, nisu prevazilazila taktički značaj.

Polazeći od cilja, osnovnog objekta dejstva, načina izvođenja i nekih drugih svojstava napadne operacije izvedene u okviru strategijske ofanzive mogle bi se svrstati u tri grupe: (1) napadne operacije na gradove (sarajevska, karlovačka i dr.), (2) napadne operacije na delove uređenog fronta (sremsko-slavonska, ličko-primorska i dr.)

i (3) napadna operacija razbijanja okružene grupacije neprijatelja (razbijanje i zarobljavanje snaga 97. korpusa). Detaljnija analiza ovih operacija pokazuje da je u njihovoj strukturi, sadržaju i načinu izvođenja bilo toliko različitih elemenata da se sa pravom mogu tretirati kao specifične podvrste, odnosno modeli napadnih operacija.

U okviru strategijske ofanzive izvedene su i neke operacije koje se u teoriji ratne veštine tretiraju kao operacije u specifičnim uslovima, kao što su napadne operacije sa forsiranjem velikih reka, napadne operacije na primorskom krilu fronta, i uz upotrebu pomorskih desanata, napadne operacije uz podršku Rečne ratne flotile, napadne operacije sa operativnim gonjenjem i dr.;

treće — napadne operacije izvedene u okviru strategijske ofanzive za oslobođenje zemlje posmatrane sa stanovišta organizacionog modela i nivoa komandovanja mogu se, takođe, podeliti na tri grupe: (1) operacije korpusnog nivoa, (2) operacije armijskog nivoa i (3) operacije nivoa grupe armija.

Kao operacije korpusnog nivoa mogu se tretirati sve operacije korpusa i operacije pojedinih operativnih grupa (grupa divizija) u sastavu pojedinih armija (karlovačka operacija, operacija Četvrte armije za oslobođenje Bihaća, operacija za okruženje snaga 97. korpusa i dr.).

Pored operacija koje su izvele Prva, Druga, Treća i Četvrta armija, kao operacija armijskog nivoa može se označiti i sarajevska operacija iako je ona izvedena pre nego što je otpočela završna ofanziva Jugoslovenske armije.

Sremsko-slavonska operacija može se s pravom tretirati kao operacija grupe armija, bez obzira što u organizacionoj strukturi Jugoslovenske armije nije postojala grupa armija i što za njenu pripremu i izvođenje nije formirana posebna komanda, već je taj zadatak imao Generalštab Jugoslovenske armije.

Osnovni kriterijumi na osnovu kojih se ova operacija može klasifikovati kao operacija grupe armija, pored činjenice da su u njoj bile angažovane dve armije i dva korpusa, odnosno preko 180.000 boraca grupisanih u 17 divizija, svakako su jedinstven cilj, jedinstven operacijski prostor, i što je posebno značajno, neposredna međusobna povezanost borbenih dejstava svih snaga od početka do završetka operacije.

Međutim, naše korpusne i armijske operacije, odnosno operacije grupe armija, za razliku od odgovarajućih modela operacije drugih

armija nisu, ne samo prema svojim razmerama i strukturi, već ni po sastavu i jačini jedinica koje su ih izvodile, bili ustaljeni i normativno precizno definisani organizacioni okviri priprema i izvođenja operacija. Naprotiv, moglo bi se reći da nijedna od operacija bilo kog nivoa nije izvedena istim snagama niti je imala iste prostorne, vremenske i druge kvantitativno-kvalitativne karakteristike;

četvrto — posmatrana sa isključivo teorijskog stanovišta strategijska ofanziva za konačno oslobođenje naše zemlje ne bi se mogla tretirati kao jedna strategijska operacija kakvih mišljenja ima, već kao niz (sistem) više jednovremenih i uzastopnih operacija različitog nivoa i značaja izvedenih na osnovu jedinstvene strategijske zamisli i plana Generalštaba Jugoslovenske armije, tim pre što su i neke pojedinačne operacije (sremsko-slavonska i riječko-tršćanska) imale strategijski značaj.

Strategijski značaj sremsko-slavonske operacije opredeljen je ne samo činjenicom da su u toj operaciji bile angažovane velike snage (17 divizija) već, pre svega, činjenicom da je probojem sremskog fronta de facto narušen celokupan sistem odbrane neprijatelja na jugoslovenskom ratištu, što se neposredno odrazilo ne samo na njegove ukupne borbene mogućnosti za izvođenje odbrane već i dalji tok i konačan ishod strategijske ofanzive Jugoslovenske armije.

Strategijski značaj riječko-tršćanske operacije, pored njenih razmera i postignutih vojnih rezultata (razbijanje 97. korpusa i zarobljavanje preko 40.000 neprijateljevih vojnika), opredeljen je i činjenicom da je oslobođenjem Trsta, Istre i Slovenačkog primorja definitivno rešeno pitanje prisajedinjenja tih krajeva matici zemlji i stvoreni bitni politički i međunarodni uslovi za definitivno rešenje problema naših zapadnih granica.

Strategijski značaj imala su ukupna dejstva svake pojedinačne armije izvedena preko više uzastopnih operacija kako po ostvarenim rezultatima, tako i po njihovom uticaju na tok i konačan ishod strategijske ofanzive za konačno oslobođenje zemlje.

Ako se sa ovih stanovišta završne operacije Jugoslovenske armije upoređuju sa operacijama koje su izvele druge armije u drugom svetskom ratu, lako je uočiti da i pored sličnosti među njima postoje i značajne razlike. Upravo zbog tih razlika završne operacije Jugoslovenske armije mogu se i tretirati kao originalne i specifične i s pravom zauzimaju posebno mesto u opštem klasifikacionom sistemu operacija.

2. Razmere (zamah) završnih operacija

Cilj, veličina operacijske zone, trajanje operacija, tempo napada i drugi kvantitativno-kvalitativni parametri završnih operacija Jugoslovenske armije bili su uslovljeni konkretnim strategijsko-operativnim, prostornim, vremenskim i drugim uslovima u kojima se pripremala i izvodila strategijska ofanziva za konačno oslobođenje zemlje i svaka konkretna operacija.

Različitost tih i drugih uslova u okviru pojedinih operacijskih pravaca, odnosno operativno-geografskih celina, s jedne, i različiti zadaci, mesto i uloga pojedinih armija, s druge strane, nužno su doveli i do određenih razlika u zamahu napadnih operacija koje su izvedene u okviru strategijske ofanzive.

U tom pogledu bilo je karakteristično sledeće:

prvo — ako se posmatraju sa stanovišta prostorno-vremenskih i drugih kvantitativno-kvalitativnih pokazatelja operacije izvedene u međurečju Drave i Save u određenoj meri se razlikuju od operacija izvedenih na frontu južno od Save, mada takve razlike postoje i kad se upoređuju operacije Druge i Četvrte armije.

Napadne operacije Prve i Treće armije izvedene su u operacijskim zonama širine 50—60 km i dubine 120—130 km. Trajale su 12—15 dana uz tempo od 10 do 15 km na dan.

Napadne operacije Druge armije (dobojska, unska, karlovačka i dr.) izvedene su u zonama prosečne širine 60—70 km i dubine oko 70 km. Trajale su 7—8 dana uz tempo napada od 6 do 7 km na dan.

Napadne operacije Četvrte armije izvodile su se u zonama širine 100—120 km i dubine 120—150 km. Trajale su 15—20 dana uz tempo napada od 8—10 km.

Iz ovih podataka proizlazi da su napadne operacije Prve i Treće armije prema zamahu i ostvarenim rezultatima bile približne ili jednake operacijama drugih savezničkih armija. (U to vreme sovjetska armija napadala je u zoni širine 40—50 km i dubine 150—170 km. Operacije su u proseku trajale 6—8 dana uz tempo od 25 do 30 km na dan). Operacije Četvrte armije u nekim elementima (širina i dubina zone) prevazilazile su razmere operacija ne samo ostalih naših armija koje su učestvovalе u strategijskoj ofanzivi za konačno oslobođenje već i drugih savezničkih armija.

Analiza završnih operacija, prema tome, pokazuje da je s obzirom na uslove u kojima su izvedene, a posebno na stepen motorizovanosti i manevarske pokretljivosti naših snaga, stepen artiljerijske

i vazduhoplovne podrške, raspoloživa sredstva za forsiranje reka i druge činioce ostvaren veoma visok zamah u svakoj pojedinačnoj operaciji, bez obzira na određene razlike u nekim parametrima. Osnovni činilac koji je obezbeđivao tako visok zamah napadnih operacija, pored maksimalnih napora i htenja koje su ispoljavale sve jedinice, svakako je postojanje veoma jakih snaga u pozadini neprijatelja i manjih ili većih slobodnih teritorija na koje su se oslanjale naše snage u toku izvođenja pojedinih operacija;

drugo — zone napada pojedinih naših armija po pravilu nisu bile striktno određene kao što je to činjeno u drugim armijama. Armije su, najčešće, pored zadatka dobijale samo opšti pravac dejstva i liniju (objekat) po dubini na koju je potrebno izbiti. U najvećem broju slučajeva ni vreme izbijanja na pojedine linije nije bilo precizno određeno. Takvo rešenje odgovaralo je datim strategijsko-operativnim, prostornim, komandnim i drugim uslovima, a što je posebno značajno omogućavalo je štabovima armija kao neposrednim organizatorima operacija punu inicijativu i slobodu odlučivanja, odnosno širenje u prostoru u meri u kojoj je to zahtevala konkretna operativno-taktička situacija. To je, istovremeno, bila značajna pretpostavka za izbor i primenu najcelishodnijeg operativnog manevra i celishodnu upotrebu raspoloživih snaga, kao i za ispoljavanje pune inicijative celokupnog starešinskog pa i boračkog sastava.

3. Operativno grupisanje i upotreba snaga

Iz kompleksa iskustava i saznanja visoke indikativne vrednosti, a koja se odnose na grupisanje snaga i formiranje operativnog poretka u završnim operacijama, poseban značaj ima sledeće:

prvo — ukupne snage koje su bile angažovane za izvođenje pojedinih operacija bile su primarno podeljene na dve operativne celine, tj. na snage na frontu i snage u pozadini neprijatelja. Ova karakteristika operativnog grupisanja snaga bila je uslovljena, pre svega, početnim strategijskim rasporedom ukupnih snaga Jugoslovenske armije koje su se angažovale u završnim operacijama i generalnim rešenjem da se snage u pozadini, bez obzira na njihovu prethodnu organizacijsku pripadnost odmah ili u nekoj kasnijoj fazi strategijske ofanzive operativno potčine štabovima armija. Ovaj činilac je istovremeno najneposrednije uticao i na rešenja svih drugih problema

operativnog grupisanja i komandovanja kao što su: ešeloniranje, izbor i obezbeđenje težišta, izbor manevra, sadejstvo i dr. U poređenju sa operativnim grupisanjem i drugim armijama ovo je bilo originalno i po prvi put primenjeno rešenje;

drugo — sve četiri armije su od početka do završetka strategijske ofanzive dejsstvovalе na početno određenim operacijskim pravcima po čitavoj njihovoj dubini, bez smenjivanja i pomeranja po frontu. Takvo rešenje nametalo je potrebu da svaka armija na svom operacijskom pravcu na osnovu opšte strategijske zamisli i plana Generalštaba izvede više uzastopnih operacija različitog nivoa i značaja.

Smatram da se i ovo može označiti kao jedna od značajnih specifičnosti završnih operacija, tim pre ako se ima u vidu praksa u drugim armijama u kojima se jedinica koja je izvodila operaciju po pravilu po završetku te operacije izvlačila u rezervu radi popune i sređivanja ili se za izvođenje naredne operacije znatnije ojačavala svežim snagama dovedenim iz dubine.

Treba napomenuti da naša istoriografija i teorija ratne veštine NOR-a još uvek nisu identifikovale sve operacije koje su izvele pojedine armije iako je očigledno da ih je bilo mnogo više od broja koji se može naći u našoj istoriografskoj i drugoj publicistici;

treće — ešeloniranje, odnosno grupisanje snaga po dubini kao jedno od značajnih pitanja operativnog grupisanja snaga u završnim operacijama rešavano je takođe na originalan, i u odnosu na rešenja u drugim armijama, specifičan način. Osnovna karakteristika toga načina je plitko ešeloniranje snaga na frontu, odnosno angažovanje njihovog najvećeg dela u prvom operativnom ešelonu. Drugi ešelon kao elemenat operativnog rasporeda praktično nije ni obrazovan, a armijske rezerve bile su slabijeg sastava, najčešće jedna divizija. Za ovakvo rešenje postojala su dva bitna razloga: (1) u pozadini neprijatelja na pravcima dejstva svake armije nalazile su se i već dejsstvovalе veoma jake snage koje su operativno bile potčinjene štabovima armija i koje su dejsstvujući po objektima u dubini strategijsko-operativnog rasporeda neprijatelja praktično ostvarivale funkciju drugog operativnog ešelona, i (2) zbog načina grupisanja neprijatelja bilo je potrebno obezbediti maksimalno povoljan odnos snaga u prvim etapama operacija kako bi se ostvarila što veća silina početnog udara, što pre slomila odbrana na prednjim delovima utvrđenog fronta i na taj način stvorili uslovi za ostvarivanje brzog prodora po dubini i spajanje sa snagama koje su dejsstvovalе u pozadini strategijskog fronta;

četvrto — pošto su armije, naročito posle spajanja sa snagama u pozadini neprijatelja, brojno i po sastavu znatno ojačale (neke su imale 10 i više divizija) i pošto su dejstvovalе u relativno širokim operacijskim zonama i na više međusobno odvojenih pravaca bilo je neophodno u okviru grupisanja pronaći takva rešenja koja će, s jedne strane, obezbeđivati adekvatno angažovanje snaga za izvršenje pojedinih zadataka za koje nisu bile dovoljne pojedinačne divizije a, s druge strane, koje će racionalizovati i olakšati komandovanje koje je konstantno postajalo složenije. Rešenje je nađeno u formiranju privremenih operativnih sastava (operativne grupe, grupe divizija) jačine 3—4 divizije koje su kao relativno samostalan elemenat operativnog rasporeda bile angažovane za izvršenje pojedinih značajnih zadataka. Takvo rešenje može se identifikovati već u sremsko-slavonskoj operaciji kada su u okviru Prve armije formirane Severna, Botska i Južna grupa divizija, zatim u operacijama Druge armije (Unska i Karlovačka operativna grupa) kao i u operacijama Četvrte armije (Riječka i Tršćanska operativna grupa).

U vezi sa formiranjem i dejstvom tih elemenata operativnog grupisanja značajno je istaći da je komandovanje tim sastavima rešavano najčešće na taj način što je štab jedne divizije ili njegov deo preuzimao komandu nad svim snagama ili su se za taj zadatak angažovali delovi štaba armije. U nekim slučajevima formiran je i poseban operativni štab (karlovačka operacija);

peto — adaptiranost i elastičnost operativnog grupisanja bila je, takođe, jedna od njegovih bitnih karakteristika. Potreba da se operativni raspored stalno prilagođava novonastaloj situaciji uslovljavala je česte promene ne samo u sastavu i jačini pojedinih elemenata već i njihovih zadataka i načina upotrebe. U tom smislu, posebno je bilo karakteristično često pretpotčinjavanje kompletnih divizija iz sastava jedne u sastav druge armije, kao i raspoloživih jedinica za podršku, snabdevanje i drugih snaga.

Pored navedenih, u operativnom grupisanju snaga u završnim operacijama bilo je i drugih originalnih i specifičnih rešenja, ali se i na osnovu navedenih može izvesti zaključak da su se i pored izvesnih sličnosti ta rešenja bitno razlikovala od rešenja u klasičnim operacijama koje su u to vreme izvodile druge savezničke armije, a što je posebno značajno ona nisu bila po unapred utvrđenim šemama primenjena rešenja.

4. Način izvođenja operacija

Kao posledica specifičnih uslova u kojima su se pripremale i izvodile završne operacije, originalnog načina grupisanja i specifičnosti u izboru i primeni i svih ostalih operativnih rešenja rezultirala je i određena tehnologija, odnosno metod izvođenja operacija.

U tom pogledu posebno je karakteristično sledeće:

prvo — jednovremeni udar po čitavoj dubini strategijsko-operativnog rasporeda neprijatelja bio je ne samo osnovni princip dejstva na svim nivoima izvođenja strategijske ofanzive, već i činilac koji je u najvećoj meri opredelio ukupan tok i opšti karakter završnih operacija. Postojanje jakih snaga u pozadini, njihov povoljan operativno-taktički položaj i mogućnost da se angažuju po planu operacije, s jedne, i primena smelih i raznovrsnih oblika manevra na frontu, s druge strane, bile su osnovne pretpostavke za uspešnu realizaciju ovoga principa na svim nivoima izvođenja borbenih dejstava u okviru strategijske ofanzive za konačno oslobođenje zemlje.

Jednovremeni udar po čitavoj dubini borbenog rasporeda neprijatelja onemogućio je neprijatelju plansko izvođenje odbrane, uspešno manevrisanje snagama po frontu i dubini i izvođenje jačih i organizovanijih protivudara. Za čitavo vreme izvođenja strategijske ofanzive neprijatelj nije bio u mogućnosti da obrazuje jaču operativnu rezervu kojom bi mogao intervenisati na pojedinim pravcima i kojom bi mogao razrešavati brojne krizne situacije koje su se na pojedinim pravcima stvarale;

drugo — u izvođenju operacija nije dolazilo do većih zastoja niti dužih operativnih pauza između pojedinih etapa i posle izvršenja pojedinih zadataka, što je obezbeđivalo kontinuirano izvođenje svake pojedinačne operacije i njihov veoma visok zamah.

Posebno je značajno istaći da su se naredne operacije pripremale u procesu izvođenja prethodne i odmah su nastavljene bez većeg pregrupisavanja i dužih operativnih pauza. Upravo zbog toga je ponekad teško tačno utvrditi kada se završava jedna, a počinje druga operacija. Takav način pripreme i planiranja operacija zahtevao je kontinuiran rad štabova svih nivoa, i što je posebno značajno, ogromne napore organa i jedinica za snabdevanje, sanitetsko obezbeđenje, organa za popunu i dr.;

treće — u izvođenju operacija primenjivani su različiti oblici operativnog manevra i borbeni postupci, mada su udar iz pozadine, obuhvat i bočni udar bili ne samo dominantni već i odlučujući. Fron-

talni udar, odnosno proboj praktično je korišćen samo u sremsko-slavonskoj operaciji i to samo u početnoj fazi prve etape. Udar iz pozadine svakako je kavlativno nov oblik manevra koji je bilo moguće primeniti samo u uslovima u kojima su izvođene završne operacije, odnosno u uslovima kada su se veoma jake snage nalazile u pozadini neprijatelja, a operativno su bile potčinjene štabovima armija i predstavljale značajan elemenat operativnog grupisanja snaga.

Izbegavanje dugotrajnih frontalnih borbi i direktnog frontalnog konfrontiranja snaga i u ovom periodu NOR-a bio je jedan od značajnih principa dejstva i upotrebe snaga, jer objektivno nisu postojali svi neophodni preduslovi za takav način dejstva (odnos snaga, podrška i dr.), ali i radi toga što je takav način dejstva bio neprimeren konkretnim strategijsko-operativnim uslovima u kojima se izvodila strategijska ofanziva pa i svaka pojedinačna operacija. Naprotiv, težnja za obuhvatima, rasecanjem, okruženjem i izolacijom pojedinih delova neprijateljevih snaga ispoljavana je konstantno na svim nivoima izvođenja borbenih dejstava i u ovom periodu rata;

četvrto — operativno gonjenje kao bitan elemenat opšteg metoda izvođenja završnih operacija bilo je karakteristično naročito za izvođenje operacija sa linije Drava — Bilogora — Ilova — donji tok Une, odnosno posle definitivnog slamanja strategijske odbrane neprijatelja. Međutim, zbog niskog stepena motorizovanosti osnovnih snaga, a delimično i radi nedovoljnog iskustva u izvođenju ove borbene radnje ono nije uvek i najuspešnije organizovano i izvedeno. Ipak, zahvaljujući činjenici da su se u pozadini neprijatelja i u toj fazi izvođenja strategijske ofanzive nalazile jake snage, u velikoj meri je ostvaren cilj koji je određen za strategijsku ofanzivu, tj. da se snage neprijatelja okruže na teritoriji Jugoslavije i da im se ne dozvoli izvlačenje i predaja zapadnim saveznicima.

*

Rezimirajući, na kraju, neke najvažnije ocene o završnim operacijama treba posebno istaći sledeće:

1) završne operacije Jugoslovenske armije bile su *originalne i autentične operacije* koje su se po bitnim strukturno-sadržajnim, kvantitativno-kvalitativnim, organizacijsko-planskim, tehnološkim i drugim karakteristikama, i pored određenih sličnosti, ipak bitno razlikovale od operacija drugih armija, ali znatno i od operacija koje je NOVJ izvodila u ranijim periodima narodnooslobodilačkog rata.

To ni u kom pogledu nisu bile klasične frontalne operacije bez obzira na značajne elemente frontalnih dejstava, naročito u nekim od njih. Suštinska razlika proizlazi iz činjenice što se čak ni u ovom periodu rata rešenja (ishod) borbe na strategijskom, operativnom i taktičkom nivou nisu tražila niti ostvarivala neposrednim frontalnim konfrontiranjem snaga, niti su se bitna operativna rešenja zasnivala isključivo na obezbeđenju povoljnog odnosa snaga kakav je slučaj bio u klasičnim frontalnim operacijama u drugim armijama toga vremena.

Istina, to nisu bile ni tipične partizanske operacije, mada su neka najznačajnija iskustva iz tih operacija bila ugrađena u ratnu veštinu toga perioda rata, i što je posebno značajno, maksimalno su korišćena u pripremi i izvođenju završnih operacija Jugoslovenske armije.

Prema tome, ako se ocenjuju i vrednuju sa stanovišta njihovih suštinskih svojstava, a naročito načina izvođenja, završne operacije Jugoslovenske armije bi se uslovno mogle kvalifikovati kao partizansko-frontalne operacije iako ni ovaj termin ne izražava u potpunosti sva ona svojstva koja ih čine originalnim i autentičnim.

Izvedene u originalnom i autentičnom obliku narodnog rata, one po svojim bitnim društvenim i vojnotehnološkim karakteristikama izražavaju sva bitna svojstva toga rata, a posebno uslova u kojima se realizovala njegova završna etapa. Svako upoređenje sa klasičnim operacijama, pa i operacijama iz drugih narodnih i oslobodilačkih ratova mora o tim specifičnostima voditi računa;

2) izučavanje iskustava i saznanja stečenih u NOR-u, a posebno onih iz okvira strategijske ofanzive za konačno oslobođenje naše zemlje veoma je značajan i trajan zadatak naše sveukupne vojne misli i prakse ne samo zato da se celovitije i sveobuhvatnije iskaže i objasni naš doprinos razvoju ratne veštine oslobodilačkih i revolucionarnih ratova već, pre svega, zato da bi se ta iskustva maksimalno koristila u daljoj razradi doktrine oružane borbe i teorije ratne veštine u opštenarodnom odbrambenom ratu koji bi u slučaju agresije mogli voditi.